

УДК 323

Дзера М.М., доктор філософії, професор[©]*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій
ім. С.З. Гжицького***Пасічний Р.Я.***Національний університет "Львівська політехніка"*

СТРАТЕГІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Сьогодні у світі відбуваються кардинальні зміни у загальній композиції глобальних та регіональних відносин, які безпосередньо зачіпають одну з найважливіших сфер кожної держави - безпеку. Головним законом світового розвитку, з початку ХХІ ст., стала глобалізація з її об'єктивними і закономірними процесами — інтеграція, глобалізація розвитку, глобальна трансформація. Для усіх, без винятку, країн це відкриває нові перспективи, і разом з тим несе й нові, великі загрози. Не може залишитися осторонь цих процесів Україна. Перебування на межі двох великих цивілізаційних просторів - європейського та євразійського – є визначальним фактором її політичної долі. Вибір зовнішньополітичного вектора, а, відповідно, і стратегії національної безпеки зумовлює актуальність статті. Динамічні зміни і глобальні проблеми ставлять перед нами завдання перегляду сучасної Стратегії Національної безпеки України. Проект нової Стратегії уже підготований Національним інститутом стратегічних досліджень при Президентові України і знаходиться на стадії доопрацювання.

Метою статті є аналіз сучасної стратегії національної безпеки [5] та відповідність її національному інтересу. Окреме зацікавлення представляє і проект Стратегії національної безпеки України, що його підготував Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України [4].

Під впливом глобалізації відбуваються серйозні зміни у всій структурі суспільства і держави. З погляду глобалізму держава в новій реальності не буде більше домінуючою силою на світовій арені. Держави, з цієї точки зору, втрачають свою національну ідентичність. Дослідники дедалі активніше дискутують про «відсутність держави», «кінець національної держави», що ліквідується в результаті розвитку регіональних економік [3, с.5]. Під впливом глобалізації відбувається і зміна характеру й змісту державної діяльності. Держави дедалі більше займаються глобальними проблемами — злочинність, зміна клімату, «озонові діри», утворення пустель, викиди вуглекислого газу, епідемії, бідність [2, с. 89-90].

У будь-якому випадку, втрата частини суверенітету б'є по національному інтересу і становить загрозу національній безпеці держави. Саме тому, у період глобалізації, надзвичайно важливим є чітке окреслення понять «національний інтерес», «національна безпека». Чітко визначивши ці поняття, ми зможемо розробити стратегію національної безпеки. Проблеми національної

© Дзера М.М., Пасічний Р.Я., 2012

безпеки стоять сьогодні у центрі уваги більшості цивілізованих країн світу, міждержавних утворень та громадських об'єднань. Причиною такої уваги стало саме глобальне середовище безпеки, яке сьогодні містить у собі велику кількість загроз і викликів найрізноманітнішого характеру.

Основними документами, які регулюють питання національної безпеки в Україні, є Указ Президента України № 105/2007 «Про Стратегію національної безпеки України» [5] та Закон України «Про основи національної безпеки України» [1]. Враховуючи час прийняття цих документів, динаміку світових змін, можемо вважати їх дещо застарілими та функціонально непридатними. До таких недоліків можемо віднести зокрема те, що чинна Стратегія національної безпеки України не має реалістичного аналізу та принципів розподілу бюджетних ресурсів, механізмів реалізації стратегічних цілей, не вказує терміни їх виконання. Внаслідок таких недоопрацювань даний документ є радше літературним твором, аніж політичним документом.

За останні кілька років накопичилася маса змін, спричинених регіональними та світовими тенденціями, які безпосередньо впливають на ситуацію в Україні. Світовий та регіональний контекст для національної безпеки України змінюється сьогодні швидше, ніж будь-коли, і більша частина глобальних загроз, які для України ще кілька років тому були екзотичними чи неактуальними, стали на сьогоднішній день реальністю.

Глобальні зміни безпекової ситуації та зростання непередбачуваності та невизначеності сприяли творенню проекту нової Стратегії національної безпеки «Україна у світі, що змінюється» [4]. Даний проект стратегії складається з семи пунктів: загальні положення; принципи захисту життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави; безпекове середовище та актуальні загрози національним інтересам і національній безпеці України; стратегічні цілі та ключові завдання політики національної безпеки; система забезпечення національної безпеки; етапи реалізації стратегії та заключні положення.

У загальних положеннях аналізуються чинники, які на думку авторів, перешкоджають розв'язанню нагальних проблем суспільного розвитку, сприяють політичній радикалізації, призводять до зростання екстремістських настроїв і рухів, що у стратегічній перспективі може створити реальну загрозу національному суверенітету і територіальній цілісності України. Враховуючи причини нездійсненності ухваленої у 2007 році Стратегії національної безпеки України, автори проекту вбачають успішне вирішення таких завдань за умови єдності та дієздатності державної влади, налагодженню взаємодії між Президентом, Урядом і Парламентом на основі Програми економічних реформ на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна влада».

У другому пункті проекту визначається мета Стратегії (формування сприятливих умов для реалізації інтересів громадян, суспільства і держави, дальшого поступу України як демократичної держави із стійкою і зростаючою ринковою економікою, що керується європейськими політичними і економічними цінностями, в якій повага і захист прав і законних інтересів всіх територіальних громад, суспільних верств, етнічних груп є запорукою незалежного, вільного, суверенного і демократичного розвитку єдиної

України), принципи Стратегії, нагальні завдання політики (забезпечення національної безпеки є реалізація життєво важливих національних інтересів України) та фактори реалізації завдань політики.

У третьому пункті - «Безпекове середовище та актуальні загрози національним інтересам і національній безпеці України» аналізуються джерела загрози (як внутрішні так і зовнішні) національній безпеці України. До зовнішніх чинників віднесли, у першу чергу, глобальні тенденції, які потенційно є джерелами загроз національній безпеці. До них віднесли: загострення конкуренції між світовими центрами сили, причому нерідко порушуються норми міжнародного права, застосовується силовий тиск; спостерігаються спроби держав вирішувати свої проблеми за рахунок інших, неспроможних ефективно захищати власні національні інтереси; криза міжнародної системи безпеки, заснованої на ялтинсько-гельсінкських принципах, розмивання системи міжнародних угод у галузі стратегічної стабільності, послаблення ролі міжнародних безпекових інститутів; невизначеність засад нової міжнародної системи безпеки, що у комплексі з недосконалою системою міжнародного права уможливорює безкарне застосування сили на міжнародній арені для реалізації власних інтересів; наявність самопроголошених квазідержавних утворень на територіях суверенних держав, поява небезпечних прецедентів визнання деяких з них іншими державами, що стало стимулом для процесів регіонального сепаратизму; посилення, в умовах дефіциту сировинних ресурсів, конкуренції за доступ до них та за контроль над маршрутами їх доставки на ринки споживання; інтенсифікація процесів мілітаризації світу, окремих регіонів і держав; збільшення кількості «проблемних» країн, які всупереч вимогам міжнародних режимів нерозповсюдження намагаються заволодіти зброєю масового знищення та засобами її доставки; поширення тероризму, піратства, наркобізнесу, незаконної торгівлі зброєю і ядерними матеріалами, транскордонної організованої злочинності, відмивання брудних грошей, незаконної міграції, торгівлі людьми, кіберзагроз; надмірне антропогенне навантаження на довкілля, що має наслідком зростаюче забруднення природного середовища, глобальні зміни клімату, збільшення дефіциту продовольства, питної води, небезпечні техногенні аварії, пандемії, які загрожують населенню і вимагають ресурсів системи забезпечення національної безпеки для реагування на них.

До внутрішніх чинників загрози національній безпеці автори проекту віднесли наступні: корумпованість державних інститутів, їх неспроможність давати адекватні відповіді на виклики сучасності, криза суспільної довіри до них; низька дієвість існуючих механізмів підготовки, прийняття та виконання державних рішень; недосконалість правового регулювання суспільних відносин, зокрема неналежний рівень захисту права власності та непрозорість відносин у цій сфері, неефективність контролю за додержанням законодавства; системні недоліки у функціонуванні судової системи, що підривають довіру населення до держави і права, обмежують захист прав і свобод громадян, загрожують законним інтересам господарюючих суб'єктів; неадекватність реагування державних органів на конфліктні загострення у сфері політичних, економічних, соціальних, міжетнічних, міжконфесійних відносин, радикалізацію

суспільних настроїв і поширення проявів екстремізму, зокрема інспірованих ззовні; відчутне погіршення стану економічної безпеки, критичне зростання рівня загроз енергетичній безпеці; консервація низького науково-технологічного рівня розвитку; соціально-демографічна криза; зростання небезпечності екологічних та техногенних викликів і загроз.

Для досягнення поставленої мети у пункті четвертому ставляться стратегічні цілі політики національної безпеки України у середньостроковій перспективі та ключові завдання політики національної безпеки у зовнішньополітичній і внутрішній сфері. До середньострокових цілей віднесли: створення прийнятних зовнішніх і внутрішніх умов для реалізації національних інтересів України; забезпечення необхідних умов для виконання Програми економічних реформ на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна влада»; побудова ефективної системи забезпечення національної безпеки і зміцнення її провідних органів (Ради національної безпеки і оборони України, Збройних Сил України, Служби безпеки України, інших правоохоронних і розвідувальних органів).

Ключові завдання окреслені у цьому пункті наступні: створення сприятливих умов для зміцнення єдності українського суспільства на основі європейських демократичних цінностей, формування гнучкої і ефективної системи публічних інститутів, спроможних адекватно і оперативно реагувати на зміни безпекової ситуації. Забезпечення економічної безпеки, зміцнення енергетичної безпеки, забезпечення продовольчої безпеки, подолання диспропорцій у соціально-гуманітарній сфері, створення безпечних умов життєдіяльності населення, забезпечення інформаційної безпеки.

Враховуючи недоліки своєї попередниці, дана Стратегія передбачає у пунктах п'ятому і шостому систему забезпечення національної безпеки та етапи реалізації стратегії. Вбачаючи необхідність впровадження механізму реалізації та реформування системи забезпечення національної безпеки України, автори проекту, акцентують увагу на реформуванні сектору безпеки і оборони як цілісної системи, розвитку системи демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони, ресурсному забезпеченню національної безпеки та координації і контролю заходів з реалізації Стратегії.

Впровадження даної стратегії передбачається у три етапи. Перший етап (протягом 2011 року) – стабілізація суспільно-політичної та соціально-економічної ситуації, здійснення першочергових реформ, забезпечення необхідних організаційних і економічних умов для реформування усіх сфер суспільного життя в межах євроінтеграційного курсу, вдосконалення законодавства з питань національної безпеки, вироблення на основі Стратегії узгоджених між собою програмних документів щодо реформування сектору безпеки і оборони, насамперед Стратегічний оборонний бюлетень та оновлену Воєнну доктрину; створити безпечні умови для проведення в Україні фінальної частини чемпіонату Європи 2012 року з футболу. Щодо першого етапу, можемо зауважити, що не усі цілі досягнуто і завдання виконано. Другий етап (2012-2014 роки) - мають бути досягнуті цілі Програми економічних реформ на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна влада», сформовано нову якість державної влади, у тому числі сектору безпеки і

оборони та третьому етапі (у 2015 і наступних роках) передбачається корегування Стратегії на основі оцінки ефективності її реалізації.

У заключних положеннях наголошується, що Стратегія є основою для комплексного планування діяльності органів державної влади у сфері національної безпеки. Органи державної влади керуються Стратегією при розробленні і реалізації законодавчих актів, інших концепцій, доктрин, стратегій, програм, планів та окремих заходів, укладенні міжнародних договорів і угод, інших міжнародно-правових документів, звітують про стан її виконання.

Тобто можемо вважати, що Стратегія є комплексною працею яка покликана не тільки скоординувати органи влади на вирішення нагальних, поточних проблем, але й ставить собі за мету вирішення проблем з якими стикнеться Україна і в майбутньому, внаслідок впливу глобалізаційних процесів.

Стратегія національної безпеки, написана на високому експертному рівні, навряд чи зможе зреалізуватись в Україні, за сучасних умов. Неефективність системи державного управління та неререформованість окремих його сфер стає чи не найбільшим джерелом загроз для безпеки громадян України. Україна переживає потрійний виклик: для неї все актуальнішими стають глобальні та регіональні загрози, про які раніше ми лише теоретизували; одночасно залишаються вельми актуальними проблеми корупції, відсутності довіри до правоохоронних органів, неререформованої судової системи, що створює відчуття небезпеки у громадян та українського бізнесу; в той же час вона не має ефективного державного апарату, аби виправити цю ситуацію. Ефективність стратегії національної безпеки залежить від проведення системних внутрішніх реформ, які мають бути спрямовані на створення гнучкої, дієздатної та демократичної системи державного управління.

Література

1. Закон України «Про основи національної безпеки України» / Ел. доступ до ресурсу: (<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=964-15>).
 2. Иванец Г. И. Глобализация, государство, право / Г.И.Иванец, В. И. Червонюк // Государство и право. — 2003. — № 8. — С. 89—90
 3. Национальное государство в условиях глобализации // Государственная служба за рубежом. Реферативный бюллетень. — № 3 (53). — М.: Издательство РАГС, 2004. — 185 с.
 4. Стратегія національної безпеки України. Україна у світі що змінюється / Ел. доступ до ресурсу: <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/proiect-Litvinenko-dcc08.pdf>
- Указ Президента України № 105/2007 «Про Стратегію національної безпеки України» / Ел. доступ до ресурсу: <http://www.president.gov.ua/documents/5728.html>